

Konferencia Život v meste počas socializmu, Nová Dubnica, 21. 9. 2022

Conference Life in the City during Socialism,
Nová Dubnica, 21 September 2022

Katarína Popelková

Kontakt / Contact

PhDr. Katarína Popelková, CSc., Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV,
Klemensova 19, 813 64 Bratislava 1, Slovenská republika,
e-mail: katarina.popelkova@savba.sk

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8163-4800>

Ako citovať / How to cite

Popelková, K. (2022). Konferencia Život v meste počas socializmu, Nová Dubnica, 21. 9. 2022. *Etnologické rozpravy*, 29(2), 106-112.

V stredu 21. septembra 2022 sa v Kultúrnej besede mesta Nová Dubnica konalo podujatie *Život v meste počas socializmu*. Vedecké podujatie, a v rámci neho i konferenciu s medzinárodnou účasťou, organizovala Katedra etnológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej KET FiF UK) spolu s Národopisnou spoločnosťou Slovenska a Mestom Nová Dubnica. Zámerom bolo v poslednom roku riešenia projektu *Obraz socialistického mesta* – podporeného grantom agentúry VEGA pod číslom 1/0187/20 a riešeného v období 2020 – 2022 – sprístupniť vedeckej a odbornej komunite, ako aj záujemcom spomedzi laickej verejnosti výsledky získané za tri roky riešenia projektových úloh. Súčasťou cieľa organizátorov však bolo, ako to v privítacom príhovore uviedol Juraj Janto, vedúci uvedeného projektu, vytvoriť priestor aj na prezentovanie výsledkov ďalších bádateľov z iných disciplín a z iných krajín s rovnakou dejinnou skúsenosťou socializmu, ktorí sa zaoberajú širokou problematikou života v mestách v druhej polovici 20. storočia.

Špecifickým znakom podujatia bolo, že sa nekonalo v akademickom prostredí, dokonca ani v Bratislave, ktorá je sídlom KET FiF UK, ale priamo v lokalite, ktorá bola predmetom bádania projektu – v meste Nová Dubnica. Tento zámer organizátorov vyplynul zo snahy naplniť aplikačný rozmer projektu – sprístupňovať vedecké poznatky miestnym obyvateľom a pritiahnúť ich k záujmu o poznávanie „malých dejín“ svojho bydliska, čo ako mimoriadny prínos podujatia označil Pavol Pažitka, zástupca primátora mesta, pri otvorení

Obr. 1.

Spoločnú prechádzku účastníkov podujatia centrom Novej Dubnice, ktoré bolo projektované a postavené v štýle socialistického realizmu, sprevádzal výkladom architekt a urbanista Bohumil Kováč (hovoriaci uprostred).

Zdroj: Dokumentačná zbierka KET FiF UK, foto Peter Jelínek.

konferencie. Cieľom bolo tiež vytvoriť pre rokovanie odborníkov podnetné prostredie s unikátnym *geniom loci*.

Nová Dubnica, asi 11-tisícové sídlo v okrese Ilava, má totiž za sebou v porovnaní s inými mestami krátku a z hľadiska súvislostí jej dejín s obdobím socializmu, unikátnu históriu. Ide o najmladšie novopostavené slovenské mesto a jedno z dvoch moderných „vzorových miest“ postavených „na zelenej lúke“ (druhým sú Baťovany – Partizánske postavené v roku 1939 ako ideálne priemyselné mesto). S výstavbou Novej Dubnice sa začalo v minulom storočí, konkrétne v roku 1952. V roku 1957 bola vyhlásená za samostatné sídlo a štatút mesta získala v roku 1960. Projektovaná významným českým architektom Jiřím Krohom vznikala ako sídliskové zázemie pre rozširujúce sa strojárske Škodove závody postavené v 20. rokoch dvadsiateho storočia v neďalekom meste Dubnica nad Váhom, ktoré spustili výrobu v roku 1937. Po komunistickom prevrate v krajine v roku 1948 sa začali dynamicky rozvíjať ako zbrojovka nesúca najprv meno sovietskeho vojaka a stalinského politika K. J. Vorošilova a neskôr názov Závody ťažkého strojárstva, a potrebovali tisíce zamestnancov.

Cieľ vládnuceho režimu vytvoriť vzorové socialistické mesto pre viac ako 20 tisíc obyvateľov, regrutujúcich sa nielen v okolitých obciach, ale aj v ďalších regiónoch štátu, boli prispôbené architektonické plány v súdobom architektonickom slohu socialistického realizmu (tzv. sorela) aj rýchlo postupujúca výstavba. V meniacich sa historických osudoch a eskapádach stalinského komunizmu v krajine v 50. rokoch sa napokon po

kritike tento veľmi nákladný typ architektúry opustil, projekt sa realizoval iba čiastočne. Stavba Krohových domov skončila v roku 1962, ďalej sa pokračovalo výstavbou lacnejších a rýchlejších panelových bytových domov. Od pôvodne zamýšľaného názvu Vorosilovo, ako aj od pomenovania Socialistické mestečko Kolačín, sa v roku 1957 upustilo a sídlo sa stalo Novou Dubnicou. Mesto s unikátnym urbanistickým riešením centra postaveného s typickými znakmi *sorely*, účelne a zároveň s historizujúcimi prvkami a ornamentálnou výzdobou fasád, ktoré bolo obklopené obytnými domami a mestskou infraštruktúrou, sa však stalo novým domovom pre tisíce obyvateľov a začal jeho autonómny vývoj. Počas tohto vývoja k jadrú pribúdali panelové sídliská i štvrť Miklovky s rodinnými domami.

Príbeh vzniku a vývoja Novej Dubnice, špecifickej rezidenčnej i zamestnaneckej charakteristiky jeho obyvateľov, predovšetkým však tunajší spôsob života pochopiteľne priťahli výskumníku pozornosť etnológov, ktorí sa dnes, na začiatku druhého desaťročia 21. storočia, špecializujú na výskum mesta a súčasne na tému socializmu.

Na konferencii s interdisciplinárnym zložením prednášateľov odznelo 14 príspevkov rozdelených do piatich blokov.

Zahraničnými účastníkmi konferencie boli architektky, sociologičky a etnologičky.

Jana Kočková (Sociologický ústav Akadémie vied Českej republiky) prezentovala kolektívny príspevok troch českých bádateľiek (aj Slavomíra Ferenčuhová a Marie Horňáková) pod názvom „*Zaplať pánbůh, to je teda pozůstatek toho komunismu*“ – *Proměny socialistických sídlišť perspektivou současných obyvatel*. Na základe analýzy sociologických a etnografických výskumných údajov skúmali procesy vytvárania vzťahu obyvateľov socialistických panelových sídlisk k miestu a prostrediu ich bydliska, vzťahu k bytom ako majetku a domovu.

Ewa Baniowska-Kopacz z Ústavu archeológie a etnológie Poľskej akadémie vied v Krakove sa v príspevku *Miejska zieleń jako element zadomowienia – przykład najstarszych osiedli krakowskiej Nowej Huty* prezentovala výsledky výskumu v socialistickom robotníckom mestečku Nowa Huta, ktoré dnes tvorí súčasť mesta Krakov. Mapovala komplikovaný proces udomácnovania sa nájomníkov novostavieb bytových domov prisťahovaných z dedinského prostredia a vytváranie ich vzťahu k verejnému priestoru cez mestskú zeleň, parky a okrasné záhony okolo bytových domov.

Daniela Záveská z Ústavu etnológie Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe sa v príspevku „*Komunistický režim nikterak nepřál odkazu dávné tradice...*“ *Betlém jako součást oslav vánočních svátků v období státního socialismu* zaoberala paradoxnými prvkami kontinuity betlehemskej tradície v českých mestách. Analyzovala interview v rodinách súkromných tvorcov betlehemov, ktorí aj počas obdobia socializmu zabezpečili transmisiiu tejto špecifickej umelecko-remeselnej aktivity previazanej s kresťanskou vierou a prežívaním Vianoc. Ako záujmová činnosť odkazujúca na urbánne kultúrne dedičstvo sa výroba betlehemov začala po páde socializmu v 90. rokoch dvadsiateho storočia intenzívne rozvíjať práve vďaka tejto súkromnej kontinuite.

Samostatnú skupinu predstavovali referáty priamo venované mestu Nová Dubnica. Marta Botiková z Katedry etnológie FiF UK (*Procesy změn v způsobě života a formování*

Obr. 2.

Súčasťou auditória počas vedeckej konferencie bola aj skupina obyvateľov mesta Nová Dubnica (sediaci vpravo). V ľavej časti snímky (zľava) Katarína Očková, Ewa Baniowska-Kopacs, za nimi Milan Kováč.

Zdroj: Dokumentačná zbierka KET FiF UK, foto Peter Jelínek.

domova v socialistickom meste Nová Dubnica) sledovala východiská formovania spoločnosti mesta Nová Dubnica. Na základe dostupných kvantitatívnych údajov o charakteristikách prisťahovaného obyvateľstva s množstvom celkom odlišných východiskových sociálnych a rezidenčných charakteristík sa pokúsila naznačiť potenciálne platformy pre budovanie mestských komunít a spoločenstiev v meste, ktoré sa stalo ich spoločným domovom.

Katarína Očková zo Slovenského národného múzea v Martine prezentovala mechanizmy tvorby mestského spôsobu života na osobných príbehoch (*V Novej Dubnici našli domov...*). Skúmala slovenské rodiny presídlencov z Maďarska, ktoré v rámci povojnovej výmeny obyvateľstva prišli po roku 1947 na južné Slovensko, rozhodli sa zamestnať vo fabrike v Dubnici nad Váhom a stali sa obyvateľmi Novej Dubnice.

Milan Kováč z Katedry porovnávacej religionistiky FiF UK prezentoval prostredníctvom vlastných spomienok mikrosundu do spôsobu života detí na panelovom sídlisku v Novej Dubnici (*Detstvo a dospelie v Novej Dubnici z etnologickej perspektívy – autobiografické reflexie zo 70. a 80. rokov 20. stor.*). Zameril sa na mentálne mapy detských obyvateľov mesta, fungovanie chlapčenských gangov, vzťahy medzi obyvateľmi centra („mesta“) a obytnej panelovej štvrte („sídliska“). Na príklade profesionálnej orientácie dnešných významných rodákov z Novej Dubnice načrtnol aj otázku faktorov vytvárania špecifických príbuzných biografických črt detí prisťahovalcov žijúcich počas socializmu v tomto meste.

Obr. 3.

Na prednesenie svojho príspevku sa pripravuje Ján Dolák, vedľa neho sedí vedúca jednej zo sekcií konferencie Katarína Košťalová, vľavo Juraj Janto. Zdroj: Dokumentačná zbierka KET FiF UK, foto Peter Jelínek.

Bohumil Kováč z Fakulty architektúry a dizajnu Slovenskej technickej univerzity v Bratislave (*Urbanistická koncepcia mesta a jej architektonické naplnenie – príklad Nová Dubnica*) predstavil historické pozadie a špecifické spojenie architektonických a urbanistických predstáv Jiřího Krohu, tvorca koncepcie mesta, a ich realizácie v podobe konkrétneho verejného priestoru a budov vrátane ich výtvarného (umeleckého) stvárnenia. Venoval sa aj alternatívnym perspektívam sídelného vývoja na území, kde tesne susedia mestá Dubnica nad Váhom a Nová Dubnica, a potenciálnej možnosti ich spojenia do jedného sídla.

Luboš Kačírek z Katedry archívnictva a muzeológie FiF UK (*Mesto Nová Dubnica v múzejnej prezentácii*) sa uplatnením muzeologického hľadiska pokúsil sumarizovať východiská a priblížiť možnosti, ako môže mesto reflektovať svoju minulosť a sprístupňovať poznatky o nej verejnosti.

Podobné obsahové zameranie, hoci vo všeobecnej rovine zameranej na možnosti muzeálnej dokumentácie obdobia socializmu z hľadiska v Európe aktuálne uplatňovaných východísk dokumentácie súčasnosti a najnovších dejín, mal aj príspevok Jána Doláka z Katedry archívnictva a muzeológie FiF UK (*K dokumentaci období socialismu*).

Dva príspevky sa konkrétne zamerali na vonkajšiu podobu verejného priestoru socialistických miest. Architektka Daniela Majzlanová (*Verejné priestory sídlisk a samosta-*

viteľstvo ako fenomén v období socializmu) sa sústredila na prejavy snáh obyvateľov neosobného homogénneho prostredia panelových sídlisk o úpravu okolia bytových domov. Tieto snahy sledovala ako výraz individuálneho úsilia narušiť jednoliaty, sociálnym inžinierstvom presadzovaný socialistický životný štýl. Ako konkrétne príklady prezentovala výsledky svojho výskumu individuálnych úprav domov na sídliskách v mestách Gruzínska, jednej z bývalých sovietskych socialistických republík.

Daniel Miček z Katedry archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v príspevku *Umenie v socialistickom meste. Umenie vo verejnom priestore v meste Nové Zámky* prezentoval výsledky výskumu, pri ktorom sústredil vizuálne dokumenty o umeleckých dielach umiestnených v druhej polovici 20. storočia na uliciach a v parkoch mesta. Vo výklade sprevádzanom obrazovou prezentáciou uvažoval nad komunikáciou výtvarnej formy diel s ich ideologickým zámerom, ktorý malo súdobé umenie každodenne sprostredkovať obyvateľstvu.

Komparatívny lingvistický uhol pohľadu na obdobie socializmu uplatnil prostredníctvom sledovania jazykových prostriedkov používaných v tlačených médiách Simon Szabolcs z Katedry maďarského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty na Univerzite J. Selyeho v Komárne (*Novinové titulky na vážkach. Konfrontačná lingvisticko-štylistická analýza titulkov novinových článkov*).

Bohatý materiál sa stal bázou interpretácie faktorov ovplyvňujúcich spôsob života po sovietskej okupácii Československa roku 1968 v meste Zvolen v príspevku „*Tam mali krásne čižmy aj banány*“. *Ne/viditeľná prítomnosť sovietskych vojakov v malom meste*. Jeho autorka, Katarína Košťalová (Katedra sociálnych štúdií a etnológie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici), sledovala vzťah materiálnych prejavov urbánnej každodennosti a ich symbolických významov vo sfére sociálnej komunikácie, kultúry, bývania či spotreby a opísala deliace čiary, resp. prelínanie sa dvoch odlišných svetov – života domácich obyvateľov mesta a príslušníkov okupačnej armády, teda vojakov, dôstojníkov a ich rodín. Zhusteným etnografickým opisom sa jej podarilo postihnúť charakter spôsobu života v socialistickom meste v posledných dvoch desaťročiach trvania komunistického režimu.

Konferenciu uzatvoril sumarizujúci referát Juraja Janta z KE FiF UK (*Etnologické skúmanie socialistického mesta*), venovaný metodologickým a teoretickým otázkam urbano-etnologického výskumu obdobia socializmu. Tie podľa neho tesne súvisia s kľúčovými otázkami jednak pamäťových štúdií (máme sa snažiť o rekonštrukciu podôb života v meste v minulosti alebo analyzovať mentálne reprezentácie socializmu v spomienkových naratívoch súčasníkov?), jednak urbánnej etnológie (uplatniť optiku *mesto ako fokus* a urobiť predmetom výskumu socialistické mesto ako špecifický fenomén, alebo optiku *mesto ako locus* a skúmať sociálne dianie v meste počas socializmu ako v ktoromkoľvek inom prostredí, so zohľadnením konkrétnych historických a ďalších okolností?). Kriticky sa postavil k perspektívam etnologického štúdia fenoménov *mesto* a *socializmus* a namiesto označenia *výskum socialistického mesta* sa priklonil k spojeniu *výskum mesta v období socializmu*.

Vzhľadom na časovú náročnosť podujatia sa podarilo spoločnú diskusiu k odzneným príspevkom realizovať iba v troch blokoch, ostatné podnetné otázky sa riešili v kuloároch

počas prestávok v rokovaní. Súčasťou programu bola aj krátka poludňajšia komentovaná prehliadka centra Novej Dubnice, ktorú viedol urbanista B. Kováč a návšteva zrekonštruovanej, z architektonického hľadiska unikátnej budovy kina Panorex, ktoré bolo druhým panoramatickým kinom na Slovensku. Tú doplnil odborný komentár vedúcej oddelenia kultúry mestského úradu E. Kebískovej.

V podvečerných hodinách podujatie symbolicky ukončila prezentácia novej slovensko-maďarskej knižnej monografie s problematikou postavenia a každodenného života žien v krajinách štátneho socializmu (Botiková, Deáky, 2022). Publikáciu, ktorá je jedným z výstupov projektu *Obráz socialistického mesta*, uviedla slovenská členka autorského tandemu Marta Botiková.

Príspevky z podujatia budú publikované v samostatnom konferenčnom zborníku.

Referencie

Botiková, M., Deáky, Z. (2022). *Lányok, asszonyok Szlovákiában és Mygarországban (1955–1989). Ahogy két etnológus nő látta / Dievčatá, ženy na Slovensku a v Maďarsku (1955–1989). Očami dvoch etnologičiek*. Budapest: ELTE BTK.